

jogot egynek sem adnék; azt pedig, hogy magán érdeknek szolgáló intézetnek az állam pénztárából segedelem adassék (915.) nem tartom igazságosnak, a mindnyájunk adójából befolyó közjövödelmeket egyéni czélokra nem szabad felhasználni.

Szerintem a törvényjavaslat 17. meg 92. §-sai összeolvasztva, illetőleg a 17. §. kibővítve mind az egyéni érdekek, mind pedig a közérdeknek védelmezésére elégséges.

KOVÁCSI ANTAL.

A SZ.-KERESZTURI TANODA TOVÁBB FEJLESZTÉSÉNEK KÉRDÉSE.

V.

Válasz és észrevételek Sándor János ur észrevételeire.

A sz. kereszturi tanoda fejlesztésének kérdéséhez egy alkalommal hozzá szólottam. S noha nem örömet teszem, most újra kell foglalkoznom vele; mert S. ur személyeskedései erre kényszeritenek.

Először is ki kell jelentenem, az olvasók ítéletét kérve, hogy ez iskola tanári testületét, mely úgy látszik tévesen S. urral egy véleményben van, nem sértettem, nem gáncsoltam és efféle szándékomban sem volt. A „tanárok személyét“ nem „hordottam le“, sőt teljesen érintetlen és említés nélkül hagytam. A köztanítókról egyedül mint olyanokról emlékeztem meg és az „oktatásügy kerékkötői“-nek nem neveztem. Ott is a hol említve vannak jövődöbeli állásukról van szó. A tanári testületnek „egy tagjára“ sem „czéloztam“, annál inkább nem, mert a kire nézve S. ur állítja, azt nem ismerem; arról pedig, a kit nem ismerék, véleményt nyilvánítani, a mint hogy nem is lehet, nem szoktam. Azért nyilt homlokkal kérdezhetem: Ugyan S. ur! mikor a szakember-ről és az iskolának szakszerű berendezéséről szólva, ennek szükségét kifejeztem, kinek személyét sértettem, hogy oly igazi „elememben lát“ a „személyeskedésben“? Hiszen az eddig alkalmazottakról nem, hanem az ezután alkalmazandókról szólottam. Kérdezhetem, uram! nem lát vagy nem ért? Hisz cikkemben határozottan van írva, hogy az alkalmazott tanárok „még eddig kifogásolás alá nem estek“. Vagy ezt nem tetszett olvasni? A cikkéből itt idézettek, mint olyanokat, melyeknek papírra tevésénél S. ur csupán képzelte, hogy valót ír, ily diszes irodalmi koszoruba fűzve, ezeunel rendelkezésére bocsátom. Ezt annál jogosabban teszem, mert a cikkemben felhozott hiányokat nem a működő tanároknak, hanem szegénységünknek számítottam meg. Ha ezt tekinteten kívül kell hagyni, akkor áldozatkészségünk mindenekelőtt inkább ama hiányokat megszüntetni, mint a VI-ik osztályt berendezni segítsen.

Ama cikknek, melyben e nézetet kifejeztem más célja nem volt, mint az, de egyedül az:

a) hogy a kereszturi aliskola VI-ik osztálylyal való, ez időszerinti megtoldásának lehetetlenségét, ha jobban tetszik szükségtelen voltát kimutatva, azon álláspont védőit e felől meggyőzzem;

b) hogy kimutassam, miszerint az a pénz, mit a VI-ik osztály be-
rendezése és fentartása költségeinek fedezésére fordítanánk, mondható:
pazarolnánk, a jelen V osztályos iskolára is, hogy az a kor színvona-
lára emelkedjék, minden tulságos költsékezés és fényűzés nélkül elkölt-
hető;

c) hogy ezen pénz árán fogyatkozásainkat inkább apaszszuk, mint
növeljük;

d) s végre, hogy lehető személyeskedés nélkül az ügynek vele
használjak.

Azonban a cikk nem csupán félreértetett, hanem célját tévesz-
tette s ahoz képest S. urnál az iskolai szükségekről és a közönségben
az iskola iránt régen fölébredt és táplált igények felől tiszta fogalmat
alkotni nem segíté elé. E hiba oka nem az én látóképességemben van!
Nem; mert S. ur nem ismeri be, hogy azon pénznek, mit a VI-ik osz-
tályra kellene fordítani, ez iskolánál a jelen alakjában is tudna, mint
igazgató, helyet találni, hanem azon két tanárban keresne gazdát szá-
mára, kiket a megtoldott iskolánál alkalmazni ohajt.

Jó a valót s nem a látszatot nézni és másokkal is azt nézetni.
Ugy látszik azonban, hogy S. ur ellenkező nézetéhez makacsul ragasz-
kodik; a való igazság megismeréséhez én is. Azért újból bátran szólja
szám Galileivel: „mégis mozog“... az az állanak a hiányok. Sőt felhi-
vom az egyházi kormányt, hogy első sorban e hiányok megszüntetésé-
ről intézkedjék, annyival inkább, mert a humán iskolákhoz a rajz és
zene már annyira hozzá van tapadva, hogy azt onnan kizárni többé
nem lehet.

Jöjjünk rendre!

S. ur megjedtt, hogy az iskolában nem lesz kit tanítani és a „roz
szinben feltüntetett iskola reputatioját“ helyreállítani siet, de azzal, hogy
beismeri, miszerint a „chemia“ ezen másutt jól IV, nálunk rosszul V.
osztályos „iskolában nem szerepel.“ Ebből a közönség, velem együtt,
bizonyosan a hiányos tantervre következtet. Az S. ur sietsége azonban
korai; mert oly nemü cél, a miért tollat vett elé, előttem nem lebe-
gett. Sőt a cikkemben felemlített hiányok elenyésztetése után, ez iskola
„reputatioját“ féltetni nem kell.

A legujabb gymnasiumi tantervet is említettem; ezt K—y L. czik-
kére vonatkozással tettem. A mit ott irtam, sapienti satis erat, de S.
urnak nem. Ama tervnek, sőt a korábbiaknak is, melyekkel a keresz-
turi iskoláét összehasonlítva, ennek hiányai kiténtek volna, az ismerésétől,
valamint S. ur, ugy én is elzárva nem lehettem. A tudomány, a tudás
még nincs egy ember és épen a S. ur birtokába öszpontosítva, noha
oly formán beszél és ír, mintha hire nélkül valamit tudni senkinek se
volna szabad. Kétkedni azért ne tessék, mert ismeretes, hogy a ké-
telkedők az igazságtól legtávolabb állanak, s nem csak, hanem maguk a
milyenek, másokat is a szerént ítélnék meg.

Ha a tantervvel némileg ellentétben, de nem mint bíró állottam
és mint olyan a természettudományok bővebb tanításának szükségét ohaj-
tásképen kifejeztem: azzal a szakemberek véleménye lerontva nincs.

A mennyiben nem kívánatos, hogy a gyermek tűzzel játszó, any-

nyiban mindig ohajtani kell másfelől, hogy e tudományt — mely a gyakorlati élet „nagy egyszeregyje“, — szakemberek szakszerűen kezeljék, annyira, hogy a növendékek kezébe romboló tüzzé ne váljék. Sőt ha ezen ok miatt a tanulásához „érett ész“ kell, az bizonyosan a tanításához is szükséges. Ily nézpontból tekintve az ügyet, lehet, hogy a kereszturni aliskolától sokat kívántam. De a követelést most is fenn kell tartani; mert nem hihető, hogy a természettudományokra ez iskola növendékei éretlen eszűek volnának.

Igaza is van S. urnak: nézeteimet a zsinaton is elmondottam. A jót ismételni nem árt. De azok vegyítés által nem mentek változáson át. A kik hallották, jól emlékezhetnek, hogy én e három szak felemlítése körül időztem.

Apropos! Vegyítés?

Nem tudható, hogy S. ur mit ért az alatt: „Vegyítettek belé“? Mert szerencsésen kiválasztott családi viszonyok közt nem élek, Bodzától a Lajtaig terjedőleg, hogy elveimet ebből alakult családi összejövétel szabja meg.

A természettudományokból egy algymnasiumban s így Kereszturt is, mennyit kell tanítani, az cikkemben megszabva nincs. De bármily kis részben tanítassanak is azok, mindig bizonyos tökélyvel bíró szertárra szükség van. A vegytanról külön nem, hanem általánosan a természet-tudományok és ezek tanításáról szóltam. Igen, mert nem csak „veszszőparipán“, hanem öszült családtyai tapasztalaton szerzett tudatomnál fogva is elvem, hogy az iskola, melyben tanítatunk, lehetőleg hiány nélkül és azért benne a természettudományok tanítására rendezett szak könyv- és szertár legyen, igen, mert lehetőleg tökéletes iskolát minden más — atyai és honfűi érzéssel bíró — ember is vár. Mégis kétli S. úr, hogy én a gymnasium czéljával tisztába volnék.

Ha a gymnasium czéljával tisztába nem lehetek, mit S. ur cikkem figyelmes átolvasása után nem állíthat, ugy bizonynyal magát azzal teljesen ismeretesnek hiszi. Szép az önbecsülés, de a más becsmérése mellett hiu dicsekvésnek marad.

Ha S. urnak a természettudományok tanítására vonatkozólag sem „veszszőparipán“, sem tapasztalatból szerzett elve nincs, vagy ha van, de az említettel ellenkező, azt sok mással irigyelni nem lehet. Jól tudja S. ur a bibliából: Kivánsz-é magadnak nagyokat? Ne kívánj.

Egész tanári tekintélyvel lép fel és tanítani akar. Dicséretes valamit tudni és még dicséretesebb másokat tanítani. Az tanít, a ki tud. De szánandó állapot az, melyben az ember, ki másokat tanítani akar, saját tudományának hasznát venni nem tudja. Kettőnk közül S. ur kíván sokat és nagyot, midőn deficittel kormányzó egyházi államunk által nehezen fentartható kereszturni iskolát elég nagyinak nem látja, hanem nagyobbat ohajt. Avagy S. urnak ez az elve: A roszból minél nagyobb annál jobb? Tartsa meg, nem kérek belőle.

Mindaddig S. ur! czél nélkül ohajt nagyobb iskolát, míg a mostaninak tökéletes berendezésére pénz felett nem rendelkezünk. Nem nekem, hanem S. urnak kell vala az enyémhez hasonló irányu czikkkel síkra lépni. Mint igazgatónak szava nyomósabb lett volna a pénz előteremtésére. Annak felhasználásánál is azonban mindig azon elvet kellett

volna alkalmazni, hogy a mit ma haszonnal költhetünk el, ne halmozzuk össze egyedül azért, hogy holnap elpazaroljuk. Mert látja, ha nem célszertű bőkezűnek lenni addig, míg a kidobott vagyon az adakozással is (mint önnél is fennebb) szükségét enyhít, úgy bizonyosan szűk mértékkel mérni sem tanácsos ott, hol a jövő nemzedék miveltsége és boldogsága jön kérdésbe.

Rosz néven veszi, hogy a kereszturi iskolának csupán külsőjével vagyok megelégedve és gunyolni akar, hogy „megbámultam.“ Ha gúny volna rám nézve, említeni sem kellene; de mert nem az, hanem, mivel a belső szomorú pararodiája a külsőnek és ez az, a mit megbámulhattam, azért legyen ide igtatva. Ha állítja hogy ezt megbámultam, mondhatom: meg! Hogyne? Szép és egészséges testben gyenge lélek: bámulatra méltó! Aesoppal: non habet cerebrum; mert nem tud olyan lenni, a milyet a kor kíván.

Tegyük fel, de ne engedjük meg, hogy más két iskolánkkal legyen egyenlő, a mint állítja, de ezzel sincs az mondva, hogy ez iskola a kor kívánta tökélyvel bír.

Meg sem engedi hogy én, ki évek óta ez iskolában tanítottam és tauittatok, annak hiányairól szólhassak; mert, tévesen, azt hiszi, hogy míg ő az önelégtelenség és hirhedett „vallásos nyugalom“ párnáján szendereg egy felekezet biztos és csendes határain belül, addig sem ott belől, sem azon kívül más valaki ébren nem lehet, hanem tisztán keresztényies érzésből együtt aludhatnak. De azért bizonyos, hogy Carlyle szavai szerint: a mely nyillal engem nyilazni akar, az zal magára lő, s gondolom nem mond „csőtörtököt“, mert a hol látni még valamit lehet, ott mit sem lát. Boldogok, a kik látván, nem látnak. Ne tartson pogánynak engemet, ha én más távoli nézőkkel a „pap ház“-ára mutatok.

Tovább így szól: A gyűjteményeket évről-évre szaporitjuk. Nem állítám, hogy nem! De azzal nem bizonyította be sem azt, hogy oda pénz nem kell, sem azt, hogy tökéletes, jól ellátott gyűjteménnyel bírnak és így a VI-ik osztály felállítása előtt, ott költekezni felesleges, noha felszólalásának egyfelől indoka ez lehet vala.

„Hiány mindenütt van“, írja „még a sz.-páli eklézsiában is lehet.“ — Uija, uram! Sovány a vigasztalása, mely aszályban született. Ha a házunk fedélzete ég, mi vigasztalást és örömet nyújt az másnak? Ha más beteg, az a magunk betegségéhez gyógyszer nem lehet. Sőt azon kell lenni, hogy magunkat gyógykezeljük.

De S. úr nem így tesz. Ő örömet szenved, mert a sz.-páli papot is szenvedni látja. Iskoláját azért ismeri el hiányosnak, mert hiány a sz.-páli eklézsiában is lehet. Szép, nagyon szép elv; sirni a sirókkal! De ide nem illő, mert míg S. ur az egyháztól áldozatot kíván és habár szándékon kívül, mégis alkalmat keres, hogy az iskolai hiányokat fokozza, addig a sz.-páli eklézsia a maga hiányait apasztja és szükségét fedezi és erre nem esdekel áldozatért.

Ott, a hol hiány van, mindenek előtt ezt kell fedezni; tovább menni előbb nem lehet. Az észszerűen cselekvő legalább ezt választja. S. ur mégis a VI-ik osztályt kívánja akkor, a midőn berendezése a létező hiányok fedezésétől minden segínyt teljesen elvonna.

Ama kívánalom, hogy jövőben ez iskolában szakemberek tanítsanak, a jövőre vonatkozik. Csodálnám, ha S. úr ezt nem kívánná. Hogy a jelenben alkalmazottak elég órán át nem tanítanak, azt nem állítám; mert ismeretes, hogy a most működő erőkre, tetemes megterhelés nélkül, több munkát bízni nem lehet. Azonban a szakember fizetését képzettségéhez mérni óhajtottam, és óhajtom ma is. Erre is a VI-ik osztály előtt jó lesz gondolni, mert ha a tanári fizetéseket nem emeljük, ugy az emberekben sem igen válogathatunk.

Legyen nyugodt S. ur, a mint nem büntettem atyagyilkos helyett, ugy ma sem kívánom; annál inkább nem, mert még sokan vannak, a kik oklevél nélkül sikeresen tanítanak. Sőt óhajtom is, hogy azok még sokáig tanárkodjanak, ha kötelességeiket teljesítik. De ezen érv S. urat, sok másokkal együtt, még nem buzdíthatja arra, hogy jövőben is ugy legyen. Mert valamit csak hinni fog abból, hogy ma a mily kevés van jó, a diplomátlanok között, jövőben lehet épen oly kevés a gyenge, talán rossz, a vizsgázottak között, a mi bizonyosan nem fog a legnagyobb rossz lenni. Ezen két jó közül mindig a nagyobbat kell választani.

Szakkönyvtár szükséges, de még „a papok részére is.“ S. urat erényei igazán megdicsérik, ha mások is megismerik. Itt ismét beteg, mert kivüle pap is van az. A diplomátlanok betegsége ne bántsa, ez idültté vált. Ama cikk, melyet észrevettem, nem tör, mely miatt mindenkinek, a ki nem szakember, elvérezni kellene, az tisztán a jövőre és nem a „most“-ra szól. Aztán az a „vagyok olyan legény, mint te“-féle elv sem a VI-ik osztályt, sem annak költségei fedezését nem teremti meg. Továbbá igen is tudva van, hogy a kereszturni aliskolában két könyvtár rendezve áll, de az irodalmi és történelmi tanokon kívül másnak egynek is szakkönyvtár gyanánt nem szolgálhatnak. És ez már azon nézetnek ad igazat, hogy a leendő VI-ik osztály költségeit ez iskolára most is el lehet költeni, azért, hogy rendben legyen.

Kérdésbe teszi ha hogy osztálykönyvet ismerék-é? sőt nem csupán kételkedik, hanem rá is esküszik, hogy nem! De mi okon? A kételkedők lelki nyomorultságát nem ismételve, az esküre nézve legyen megjegyyezve annyi, hogy az nem mértékes dolog. Vannak emberek, S. ur nem teszi fel, hogy a Ker. Magvető olvasói olyanok ne volnának, a kik „ugy“ és „nem ugy“-gyal megelégednének. Sőt ennek annyi hitelt, mint az eskünek, mindig adnak. A potom áron elhányt eskü nem férfiaság jele; azt szó nélkül hagyni akármely jóra való embernél nem lehet, annál kevésbbé szívelhető a gyermekek nevelőjének ajkairól hallani.

A mi az osztálykönyv ismeretét illeti, ha S. urat az állami intézetek megtekintésétől felekezeti irtózat nem zárja el, akkor bizonyosan azt meg fogja ismerni. Midőn ezzel biztosabb kútfőre mutatok, mint ő, ki kell jelentenem: semmi esetben sem tartozik S. urra, hogy engem vizsgáltsasson; sajtáságos követelése van. A mennyi joggal követeli, hogy tudásom honnan eredetével beszámoljak, annyival mindenkit ítélőszéke elébe állíthat, a kitől valamit hall. Csalódik azonban, ha hiszi, hogy többel tartozom neki, mint más és hogy a magán ügybe mindenféle nagylátó képességnek bepillantani megengedve van.

Az olvasó közönség tájékoztatása végett legyen szabad itt meg-

emliteni, hogy mint papnak, kinek egyházában községi iskola szervezése és fentartása volt és van folyamatban, tanügygyel foglalkoznom kelle. Ezen kívül már hat éve, hogy középiskolában tanítatok, nem kis töprengéssel és több, mint tizenöt éve, hogy e célra áldozatot hozok. Ezért úgy az iskolák és a theologiai tanfolyam teljes, mint a jogakadémia részleges végzése után is, a tanügyi mozgalmak, törvényjavaslatok és törvények némileg ismeretén kívül nem maradhattam. E szerint annyi világos, hogy S. urtól nem is ohajtom. De megengödvé azért, hogy azokat korábban ismerte, mint én, azon reményt fejezem ki: ha S. ur az általa használt kútfőnél biztosabbat szerez és ha az osztálykönyvekről alapos ismerete lesz, azokat mint igazgató, a kereszturni aliskolában alkalmazni fogja, mi úgy a VI-ik osztály berendezése helyett, mint a „sub poena negligentiae denariorum centum et duo“-féle szokásnak megszüntetéseért jelen korban első helyen szükséges, hogy ne szenvedjenek a szegény atyák gyermekeik mulasztásaiért.

Vége S. ur mindenben kételkedhetik, de abban hasztalan, hogy olyan intézethez, a melyben az osztálykönyv előnnyel van alkalmazva, betekinttem.

Az aliskolák igazgatói, állítja S. ur, „mindent felküldenek a mi rendelve van.“ Mégis hiány mutatkozik, vajjon mi az oka? Bizonyosan nem az, hogy nincs elég rendelve, mert az igazgató feladata a hiányokat megszüntetni s mert haszontalan sáfár az, a ki „tisztán kötelességérzetből“ csupán azt teszi, a mivel tartozik. Ide vonatkozólag cikkemben „felelősségről“ — van szó.

A két fogalom közötti különbséget ne értelmezzük, mert majd a nevelésben is — nem tisztán a tanterv és szervezetben, — hiány tűnének fel. Azonban legyen szabad annyit megemlíteni, hogy ama nevelés érdekében, mit a középiskola a tanítás mellett figyelmen kívül nem hagyhat, — jó tudomásom szerint — a főiskolában fel van állítva az osztály-főnökség. Ezt S. ur, ha rendelve nincs is, Kereszturon, a hol épen 9—14 éves növendékek vannak, kiknek nevelésére mindig gondot kell fordítani, régen alkalmazhatta volna. Nem hihető, hogy az egyházi főkormány, e jó intézkedését, eltekintve a kötelességérzettől, dicsérettel ne vette volna tudomásul. Ugy de Kereszturon az nem hiány, sőt annál a VI-ik osztály felállítása kívánatosabb!

Rajz, ének és zene S. urat *kielégítik*. De, horribile dictu, a vizsgabiztosok, kik nem szoktak . . . „dobszóval fogni madarat“, mint ez egyszer én — annál magasabb érdemjegyet az ezen tárgyakban felmutatott előmenetelre nem találtak. Nem! Ezt találták bizonyosan azért, mert ismerte az egyházi pénztár szegényességét és tudva, hogy e szakokra az egyház egyideig külön tanerőket nem alkalmazhat, a javulást és erősbülést, lassanként eljönni hitték, de S. ur a mikor eljönni látná, akkor is a VI-ik osztály berendezését mintsem a javulást és erősbülést eszközölné. Innen nem tudható, vajjon nem volt-é és nincs-é ama biztosok között is vagy egy, ki első helyen a hiányok megszüntetésének, a tanerők szaporításának kérdését hamarabb ohajtja elintézni, mint a VI-ik osztály berendezését.

Mégis S. ur a vezetése alatti iskolával in summa, miként nyilat-

kozatából következtethető, meg van elégedve. E nyugodt lelkiismeret azonban S. urra minő boldogítóan nyugtató lehet, arról minden atya, ki ez iskolában tanított, ha a vizsgán jelen nincs is, könnyen bizonyoságot szerezhet. A próba és gyakorlat legjobb mester, azért mást fiától, ki ez iskolába legalább három évig tanult, ne kívánjon, mint hogy a legegyszerűbb házi butor alapvonásait papírra rajzolja, vagy a legközségesebb egyházi ének dallamait a kézbeadott hangjegyek szerint énekelje el. Hogy a próba sikere felől, főleg olyan növendékeknél, kik tisztán ez iskolai oktatásban részesültek, kezséséget S. ur vállaland-é, az nem tudható, de én nem, az bizonyos.

A próba után mindenik szülő azon gondolatra jön, hogy itt magán áldozat szükséges; az által elég lesz téve S. ur e kívánalmának: „minden jobban megy, ha alapot teremtem.” Magam alapot teremtettem, de természetesen az enyémekek számára. Az összes számára az alap obajtvá volt, midőn a jelzett hiányokra, az egyházi kormány figyelmét, nyíltan felhívni bátor valék.

De mielőtt ez alap valósulna, addig is az igazgatóságon a sor, belátni, hogy a ker. aliskolához a VI. osztály szervezése előtt tanerő, kiválóan zene- és rajztanárral, rendszeresített állomással, legkevesebb évi 6—6 száz forint fizetéssel kell. Ez összeget most à 10 frttal a tanítató szülők fedezhetnék, mi mellett mindenik, ki e tanokban gyermekét jártassá tenni akarja, mégis tetemes összeget megtakarítana. — Mert azt ha S. ur nem is, de minden tanítató atya tudja, hogy a rajz, ének és zene, ma a leghumánusabb embernek is kedves dolgok és hasznosak, ennyi realitást a humán intézetek is csak vegyenek fel. E szerint nem „ijedtem” meg, mint S. ur írja, hogy a VI-ik osztályt a mostani tanerőkkel akarják berendezni. Hanem felszólaltam azért, hogy a „kért két szakember” az említett igényeknek megfelelően, jelen iskolához alkalmaztassék.

A természettudományok tanításánál, azoknak fejlődését, haladását folyvást szem előtt kell tartani, hozzá mérve azt e gymnasium keretéhez. Ha ezt nem akarjuk is figyelemre méltatni, vajjon e tudományok könnyebb ismertetése és tanítása végett egy garasra sincs-é szükség? Erről, ha úgy tetszik, az illető tanár nyilatkozzék! Ha merészkedik állítani, hogy meglevő szertárának szakszerű kezelhetésében semmi hiányt nem érez és új taneszközök szerzése nem válik esedékkessé, sőt azóta sem vásárolt szertára részére semmit, a mióta cikkem nyilvánosság elé bocsátottam, akkor, — nem is említve a szakkönyvtárt, — valamint az ezen szükségletek, úgy az elébb említett két tanszék költségeinek fedezése után fenmaradó részlet, a rendelkezésre álló összegből, a kívánt VI-ik osztályra legyen fordítható!

Az itt és első cikkemben felemlített hiányok miatt a tanári testületet nem, hanem szegénységünket okolom. Ennek újabb kijelentésére szükség van.

Az észrevételekben kifejezett gyanúsítások és kételkedésekkel szemben, a lehető legjobb megnyugtató végett nyilvánítom, hogy S. ur más alkalommal nagyító eszközt ne használjon, a midőn valamit megítélni akar; mert ha cikkem kevésbé elfogultan és valóban nagyító nélkül vizsgálja, abból személyeskedést ki nem olvashat.

Midőn ezekkel jelen tárgyban a felelgetést a magam részéről egyszer mindenkorra bezárom, végül azt kell megjegyeznem, hogy ha az ezen tárgyban irt előző czikke alatt S. ur neve ott nem lesz, nem merem volna gyanusítani, hogy azt ő irta. Szerencséje, hogy az észrevételek alján neve mellé bizonyító érvül azt használja fel, hogy kijelenti, miszerint ezen cikket is ő írta, mert — bár úgy tett mint az, ki „a tőkre rá metszette, hogy tők” — a nélkül most még nagyobb tévedésben lettem volna, vajjon a sz.-kereszturi iskola igazgatója irta-e ezt is.*)

H. Szentpál, 1880. május 20.

Egyed Ferencz,
h.-szt.-páli unitárius pap.

CHANNING ÜNNEPÉLYEK ANGLIÁBAN ÉS AZ ÉSZK-AMERIKAI EGYESÜLT-ÁLLAMOKBAN.

A Channing ünnepély Londonban, Belfastban, Manchesterben és Liverpoolban méltó volt a nagy emberbarát és proféta emlékéhez. Ez ünnepélyek egyetemes jellegűek voltak, a mennyiben a különböző egyházak tagjai is részt vettek azokban. Ennek oka az, hogy Channing főleg kibékítő szellemű férfi volt; és szellemének hathatós ereje abban nyilvánult leginkább százados évfordulója alkalmával, hogy a felekezetiességnak még csak a látszata is eltűnt ama szellemi közösségben, s azok lelkei egyesülésében, kiket az ő szelleme érintett. Channing mély vallásos érzelmének ereje által megnyeri a sziveket és uralkodik azokon. Találón mondja Emerson: „Bámulatos a Channing szellemi hatalma, mert az nem csak elbűvöl, hanem parancsol is.“

Az Angolhonban tartott ünnepélyek között legemlékezetesebb és legnevezetesebb volt az, melyet a „Brit és Külföldi Unitárius Társulat“ április 7-én rendezett Londonban, a „St. James Hall“-ban. Három ezer-nél többen gyűltek össze — írja a „Christian Life“ — hogy a hála és tisztelet adóját leróják a unitárius szent és emberbarát emléke iránt. Lélekemelő volt a különböző vallásfelekezetek kitűnőségeit ugyanazon teremben egymás mellett látni. Az angolegyház, congregationalisták, kálvinisták, lutheranusok stb. mind képviselve voltak. A kik rendkívüli körülmények miatt meg nem jelenhettek, levélben igazolták elmaradásuk okát s szebbnél szebb jellemzéseket irtak Channingről. A számos levél közül, melyeket a titkár felolvasott, csak kettőt említek meg. Renan őszinte sajnálatát fejezván ki meg nem jelenése miatt így ír: „Channing igazi proféta volt; mert a jövő evangéliuma harangjának első intő hangját tisztán hallotta. Önöknek okuk van tisztelni a 19-ik évszáz szentjeinek egyikét, s bizonyára a legnagyobbat mindazok között, kiket Róma szentté avatott. A Channing tanításai a béke és szeretet tanításai s igazoknak maradnak mindig bármi legyen is a tudomány és szabadszellelem evolutioja.“

A westminsteri dekán, Stanley, levelét Dr. Martineau olvasta fel. A hirneves anglikán pap, ki akkor éppen Guernesey szigetén volt, szintén sajnálatát fejezte ki, hogy nem lehet jelen. Levelében azt írja, hogy

*) A kérdéshez szóló t. barátainkat felkérjük, sziveskedjenek fejtegetéseikben a tárgy mellett maradni. Szerk.